

Too late, too little, (and how) to fail gracefully

Fort Asperen is deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, een verdedigingsstelsel waarvoor onder Frans bestuur de grondslag werd gelegd. Tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870) en de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) bleef Nederland relatief ongemoeid en hoefde de Waterlinie niet ingezet te worden. Op 12 april 1940 werd het fort wel oorlogsgereed gemaakt: de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleek echter niet bestand tegen de moderne oorlogsvoering. De Duitse Luftwaffe passeerde de negentiende-eeuwse defensiewerken zonder problemen en dropten hun parachutisten tot ver achter de linie. Dit markeerde het einde van het militaire nut van het fort, hoewel het vernuftige systeem eigenlijk nooit een adequaat middel tegen 'indringers' was geweest. Het was bij aanleg al achterhaald omdat het was gebaseerd op oude verdedigingsprincipes. Een opgericht verdedigingswerk blijkt, ondanks alle inzet, meestal niet opgewassen tegen de inventiviteit en verbeeldingskracht van de tegenstander die vaak met verbluffend eenvoudige middelen ontsnapt, een ander parcours uitstippelt of terugslaat.

De vraag is of het voor een samenleving werkelijk mogelijk en, afgezien van een oorlogssituatie, altijd even wenselijk, om 'indringers' koste wat kost buiten te houden. Intussen hebben zowel de middelen als de mondiale werkelijkheid zich ontwikkeld. Vandaag, in de eenentwintigste eeuw, hangen de op te richten verdedigingswerken anders dan pakweg honderd jaar geleden nog nauwer samen met economische, financiële en politieke belangen. Ook heeft oorlogsvoering een andere dynamiek. Daarmee heeft zij ook een andere gedaante aangenomen, waarvoor ook vaak een andere taal wordt gebruikt. Zo spreken we in Nederland bij voorkeur niet van 'onze deelname aan de oorlog in Afghanistan', maar van vredes- en opbouwmissies, om onze betrokkenheid humaan te vertalen. Een belangrijk deel van de strijd om economische en politieke macht vindt plaats op afstand: achter het keyboard, op de beurs, in de blogs en media: non-lokale plaatsen, die ontsnappen aan elke vorm van houvast. 'Deelname aan' is ook steeds minder een werkelijk fysiek engagement. Op afstand is een doelwit gemakkelijk en met enorme precisie te raken, zonder de emoties die een fysieke confrontatie met zich mee zou brengen. Gedreven door economische efficiëntie en de toenemende invloed van technische middelen wordt een steeds verfijnder arsenaal van instrumenten en strategieën ontwikkeld om doelwitten te lokaliseren, identificeren, isoleren, controleren en manipuleren. Opgezweept door media en populisme is het bestaan geworden tot een concurrentiestrijd om de illusie van ultieme controle en houvast te creëren in een context van kapitalisme, globalisering en daarmee samenhangende crises.

De militaire geschiedenis van het fort en het tekortschieten ervan zijn het uitgangspunt voor deze multidisciplinaire manifestatie die reflecteert op de onmogelijkheid en onwenselijkheid van het opwerpen van barrières, op de fictie van het creëren van verwachtingen die niet (kunnen) worden waargemaakt en op het creatieve vermogen om ingenomen posities optimistisch om te keren en ogenschijnlijke barrières te omzeilen. Een verdedigingswerk impliceert ook indringers. Too late, too little, (and how) to fail gracefully kijkt kritisch en met enige ironie naar maatschappelijke grenzen en barrières. Wanneer wordt de ander als een bedreiging gezien? Hoe en door wie worden fortificaties opgeworpen? Hoe en waar worden territoria afgebakend en ondermijnd? En, wellicht niet onbelangrijk: leidt dit inderdaad tot de gewenste veiligheid en bescherming? Of is het slechts een mentale zekerheid? Geen enkele fortificatie blijkt immers onneembaar en indringers bereiken hun doel vaak toch wel.

Too late, too little, (and how) to fail gracefully is opgezet als een operatie waarin het doorbreken van territoria ook zelf beproefd wordt. Met de inzet van Special Forces, een groep samenzweerders die

zonder uitzondering medeplichtig zijn aan het samenstellen van het programma, is het een beweging van meerderen. De codewoorden Trojan Horses, early warning systems, rookgordijnen en camouflage, de infiltrant en de campagne, allen niet zonder toeval militaire termen die ook in ons dagelijks leven behoorlijk zijn ingeburgerd, vormen de leidraad in het bijeenbrengen van deze verschillende stemmen. Met behulp van deze codewoorden worden verschillende kwesties belicht over uiteenlopende domeinen als ecologie, oorlogsvoering, internetontwikkelingen en informatieterreur, eigendom en gemeenschap, kennis en manipulatie. Trojan Horses onderzoekt, observeert en verzamelt subversieve en ondergrondse strategieën die (culturele) vrijheid weten te forceren in ogenschijnlijk gesloten of beladen contexten en systemen. Zo kan creativiteit bijvoorbeeld de blokkades van censuur doorbreken. Early warning systems geven blijk van een zekere hypergevoeligheid, bijvoorbeeld ten aanzien van de omgeving of de samenleving. Zij zijn iets op het spoor wat nog niet eerder werd waargenomen, ontdekken zintuiglijk of rationeel iets wat tot dan toe vreemd, niet-eigen was aan de omgeving of signaleren nieuwe bewegingen. Rookgordijnen en camouflage zijn middelen die het zicht op de werkelijkheid benemen of met afleidingsmanoeuvres de tegenstander weglukken. Een infiltrant vermomt zich als tegenstander en maakt zichzelf daarmee onzichtbaar. De campagne, tot slot, altijd een cruciaal onderdeel van een strategie, bestaat uit een verfijnd communicatienetwerk van uitingen die verder gaan dan een pakkende slogan. De ontwerper, onmisbaar voor de communicatie met de buitenwereld, is vergelijkbaar met de embedded journalist in een oorlogsgebied. Door zijn intensieve betrokkenheid bij de campagne maakt hij niet alleen een vertaling voor het publiek, maar beïnvloedt tevens de strategie. De grenzen van publiciteit en operatie zijn hierdoor soms diffuus. Het verpakken van de boodschap in de vorm van codes creëert zowel herkenning als obscuriteit, waarbij een goed verstaander of nieuwsgierige avonturier uitgedaagd wordt de codes te kraken om toegang tot informatie te krijgen.

Strategieën worden niet blanco uitgedacht. Het is nodig je voelhorens uit te steken en te kijken naar verhalen en acties van anderen, die zich bij voorkeur met geheel andere kwesties bezighouden. Deze publicatie is dan ook het best te begrijpen als een gids. Het is een bundel met uitleg over deze missie en geeft verheldering over de verschillende aspecten van de operatie. Het is ook een logboek met verzamelde teksten die zich op een vrije en associatieve wijze tot de missie verhouden.

Territoria en grenzen

Territoria bestaan niet zonder grenzen. In 1992 ontwierp Freddy Heineken een nieuwe landkaart van Europa: Eurotopia. Heineken pleitte voor niets minder dan een utopie, een Europese federatie, de 'Verenigde Staten van Europa', die een veel groter gebied zou moeten bestrijken dan de twaalf lidstaten van de toenmalige Europese Gemeenschap. Elke deelstaat bevatte maximaal vijf tot tien miljoen inwoners: de slagingskansen van de democratie waren in Heinekens ogen afhankelijk van de schaal. De ongelijkheid tussen de verschillende lidstaten was in zijn visie het grootste obstakel voor een succesvolle gelijkwaardige unie. Heinekens Eurotopia reikte met 75 deelstaten tot aan de grenzen van de voormalige Sovjet-Unie.

Het ontwerp veroorzaakte een controverse. Dat betekent allerminst dat de problematiek die Heineken aankaartte niet reëel is. Eurotopia maakt inzichtelijk hoe ingewikkeld nationale constellaties zijn en hoe groot de ongelijkheid tussen de Europese lidstaten is. Deze ongelijkheid is twintig jaar na de presentatie van zijn kaart problematischer dan ooit. Vandaag de dag zou je kunnen zeggen dat hij een vooruitziende blik had. Terwijl Europa zich uitbreidde, namen de nationale en regionale sentimenten toe. Mensen trekken zich als reactie op globalisering, tegen de ongreepbare mobiliteit van kapitaal in, steeds meer in hun eigen kringen terug. Terwijl het kapitaal ongehinderd kan stromen en de grenzen voor het economische verkeer grotendeels geslecht zijn, geldt dat niet voor mensen. Integendeel, er

worden eerder meer dan minder barrières opgeworpen tegen het vrije verkeer van mensen. De grenzen van ons steeds kleiner wordende, grote wereld staan stevig onder druk.

Eurotopia is een belangrijke referentie voor *Too late, too little, (and how) to fail gracefully*. Het is een initiatief van een betrokken burger die de kracht van zijn eigen voorstellingsvermogen niet onderschatte en samen met een aantal deskundigen hiervoor een concept en vorm ontwikkelde om het bespreekbaar te maken. Individuele inzet kan een verschil maken. Hiermee raakt Eurotopia aan wat kunstenaars doen: ook zij geven vorm aan ideeën en visies op de wereld, waardoor een als realiteit aanvaard beeld kan kantelen. *Too late, too little, (and how) to fail gracefully* wil deze kanteling met behulp van kunstenaars, filmmakers, architecten, sprekers, experts, het volledige Special Forces-team en alle andere betrokkenen mogelijk maken.

Bik Van der Pol